

STYREMØTE PÅ FOLKVANG 5.OKTOBER 2010 KL 1900.

Styret vedtok å støtte Christoffer Byes bok om Katfoss-området med 10000 kr. Julemøtet behandles på neste styremøte.

MØTE PÅ FOLKVANG 5.OKTOBER 2010 KL 1900.

80 til stede.

ELI MOEN: MODUM OG INDUSTRIALISERINGA.

Papirindustrien førte med seg djuptgripende samfunnsendringer i Modum.

Det er på samme måte i dag. Ny teknologi, IKT, bioteknisk utvikling og globalisering gir store endringer.

Treforedlingas tid er forbi i Norge. Ressursgrunnlaget er endra fra mjuk ved til hard ved fra sørlige halvkule. Evkalyptus har ei veksttid på 6-8 år mot 70-80 år for norsk gran. Utfordringa er å finne ny anvendelse for norsk tømmer. Aktuelle eksempler kan være bioenergi og antiseptisk materiale.

...

Fra 1870 var treforedling sentral i industrialiseringa av Norge. Det var vår første moderne eksportindustri og inngangsbillett til et moderne velferdssamfunn. Ny teknologi kom til hele tida og endra raskt produksjonen.

Bruk av trefibre istedenfor tekstilfibre var prinsipielt løst i 1845. Eker Papirmølle var grunnlagt i 1802, i 1868 kom her det nest først tresliperiet i Norge. Det første lå ved Akerselva i Oslo. Veksten i etterspørsel etter papir var stor, i England økte forbruket med 40% fra 1871 til 1881. Voelters patent på moderne papirmaskin blei vist på verdensutstillinga i Paris 1867.

I 1872 kjøpte to drammenskapitalister, Lyche og Kiøsterud, Geithusfossen. Planene var noe uklare, bestyrer og styreleder reiste til Heidenheim i Tyskland for å se på Voelters maskin. Resultatet blei at **Drammenselven Papirfabrikker** krevde langt større investeringer enn tenkt. Men samtidig blei den teknisk avansert med et integrert anlegg for tresliping og papirproduksjon som starta 1876 og blei refinansiert alt 1879 med forsikringspenger da Eker Papirmølle brant.

I 1871 starta Gregersen og Mørch opp tremasseproduksjon ved **Kongssagene** med lokal kapital og maskineri fra Myrens Mek. Verksted i Oslo.

I 1874 starta **Embretsfoss** opp med 3000 Spd i investering under ledelse av ingeniør Lied. De hadde også maskiner fra Myren, teknisk avanserte for sin tid.

I 1890 kom produksjonen i gang i **Ramfoss** med drammenskapital. Det lå noe avsides, men nær jernbane. Reint vann og godt tømmer ga god kvalitet på massen.

I 1894 kom **Haugfoss** i gang under Gottschalk/Blaafarveværket. De hadde også maskineri fra Myren og blei modernisert allerede i 1899.

I 1899 var det **Katfoss** sin tur. Den hadde forbindelser til Hønefoss Brug, utstyr fra Myren og begynte tidlig å produsere cellulose.

Den teknisk utviklinga gikk raskt i disse åra. Sulfitmetoden fra 1872 gjorde det mulig gjennom en tørkeprosess av massen å produsere cellulose. Seinere kom en ny generasjon papirmaskiner, kalt hurtigløperne, først til Drammenselva i 1898. I 1904 var det mulig å produsere greaseproof.

Papirindustrien har i alle år vært svært konjunkturutsatt. Ofte var det stor utakt mellom tilbud og etterspørsel, noe som førte til synkende inntjening og krise.

Svaret blei ofte nye utvidelser, økt volum, lavere kostnader og kartelldanning.

1870-73 betegnes som gylne år. Så kom en stor depresjon etter den tysk-franske krigen.

Først omkring 1880 bedra markedet seg, både Embretsfoss og Katfoss utvida.

Drammenselva kjøpte i 1880 ny papirmaskin og økte produksjonen med 75% mellom 1880 og 1890. Midt på 80-tallet bygde de nytt tresliperi. Papirfabrikken brant i 1889, men blei gjenreist. Det nye hovedproduktet blei nå brunt innpakkingspapir til frukt-markedet i Sør-Amerika. Norsk papireksport økte fra 3 tonn til 8000 tonn gjennom 80-tallet, vesentlig brunpapir. Samarbeid med skipsfarten førte igjen til dennes sterke internasjonale posisjon på slutten av 1800-tallet.

Prisfall på 90-tallet førte til produksjonsøkning. Drammenselva økte med 40% på 90-tallet og investerte i ny papirmaskin i 1896 med en fart på 120 m/min, nest størst i Norge.

Embretsfoss planla fullt integrert fabrikk med tremasse-, cellulose- og papirproduksjon og endte etter hvert opp som 3. største papirfabrikk i landet. Før 1. verdenskrig var 12000 arbeidere sysselsatt i papirindustrien, 12% av alle industriarbeidere. Fram til 1960-tallet var den Norges viktigste eksportindustri og hadde sånn sett samme posisjon som oljeeksporten fra 1970-åra.

Arbeiderne i treforedling fikk en hard start under primitive forhold med dårlig og fuktig luft, vannsøl, frost og varme om hverandre. Det var mye skader og ulykker, dårlig beskyttelse mot maskiner. Mye løfting og lemping gjorde jobbene slitsomme.

Typiske arbeidsoperasjoner:

Tremasse: Kvisting, rensing, kubbing, skjæring, masselessing, pakking, transport.

Cellulose: Flissortering, koking, syrekoking, bleiking, arbeid med masseballer, i fyrhus og som kulltrillere.

Papir: Hollenderiet, maskinfører, sortering og pakking (kvinnearbeid), smøring, tømring, snekring og arbeid for smed/mekaniker.

Lønna var i starten 700 kr/året i tremasse, 900 kr i cellulosen. Bestyreren tjente 4000 kr, disponenten 4500 kr (På Katfoss 6000 kr). Arbeidslønna forbedra seg gradvis fram mot århundreskiftet. Avstanden i lønn arbeidere/ledelse synes større 100 år seinere!

Standssamfunnet innebar stor forskjell på øvrighet og almue, og disiplin og punktlighet blei krevd i den nye industrien. Ledelsen kunne være paternalistisk eller vilkårlig, og arbeiderne hadde svak beskyttelse mot oppsigelse. På den andre sida bygde Drammenselva arbeiderboliger og skole og hadde fabrikklegeordning. Paternalismen ga seg også utslag i gode handlinger som fester og gaver.

Etter hvert blei de tyngste jobbene mekanisert. Barketromler var ett eksempel. Arbeidervernloven kom i 1892, lov mot barnarbeid under 12 år og lov om ulykkesforsikring i 1894. Arbeidstida var 12 timer, først i 1918 kom 8-timersdagen. Stadige dispensasjoner for søndagsarbeid skapte irritasjon hos arbeiderne.

Fagbevegelsen gjorde sitt inntog i 1906.

13.januar blei det stifta fagforening i Skotselv, 27.januar på Embretsfoss og Katfoss, Drammenselva kom etter 11.mai, Kongssagene 26.august, Haugfoss 23.september og innen årets slutt var også Ramfoss-arbeiderne organisert.

Storlockouten 1907 blei ei stor utfordring, 7500 var utelukka fra arbeidsplassen inntil den blei løst 19.august,

Fagorganiseringa falt sammen med et politisk gjennombrudd for Arbeiderpartiet i Modum under ledelse av Hornsrud og Vraa. Avisa Fremtiden blei etablert, og Arbeiderpartiet blei et folkeparti, særlig her i Buskerud og i Østfold, der også papirindustrien sto sterkt.

Noen tall på antall tilsatte:

Kongssagene starta med 13-20 mann, Embretsfoss med 13-18 mann, Katfoss ca 50. Drammenselva med ca 100 og økte til 255 i 1920, Ramfoss ca 30, Haugfoss 40-50. De fleste var fra Modum i starten. Snart kom fagfolk fra andre steder, bl.a. fra Sverige (25 derfra i 1891). Kvinnene i industrien var unge og ugifte. I 1891 var $\frac{3}{4}$ av alle arbeiderne under 40 år.

I 1890 var det 400 industriarbeiderne i Modum, i 1900 722 (695 av disse i treforedling). I 1910 var tallet 1580 (800 i treforedling).

Folketallet i Modum steig kraftig i denne perioden.

I 1910 var det 7187 innbyggere i Modum, hvorav 3326 var innflyttere.

I 1920 var innbyggertallet økt til 11535. Tall for befolkningsutviklinga i tettstedene viser ei dobling alle tre steder på disse 10 åra, Geithus var klart størst med 1619 innbyggere i 1920.

Annen industri fulgte på treforedlingsbedriftene, Westad som en direkte konsekvens. Det sivile samfunnet forandra seg med de store arbeidersamfunnene.

Et snautt hundreår seinere inntreffer nye radikale forandringer i industristedene.

Vestfos Cellulose innleda en lang serie med konkurser og nedlegginger i en industri som i dag faktisk må sies å være på veg ut.